

Medgyesi Pál írói munkássága Petrőczy Éva kutatásai alapján

Petrőczy Éva: „Nagyságodnak alázatos lelki szolgája”

„The Obedient Spiritual Servant of Your Highness”

Hungarian and English Essays on Pál Medgyesi

Petrőczy Évának (Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest) a Sárospataki Kollégium *Nemzet, Egyház, Művelődés* sorozatában a Hernád Kiadónál 2007-ben megjelent magyar–angol nyelvű tanulmánykötete Medgyesi Pálról kitaró hazai és angliai kutatómunkának az eredménye. A szerző teológiai tanulmányokat is folytatott irodalomtörténész, költő és műfordító, a Károli Gáspár Egyetem Puritanizmus-kutató Intézetének alapítója a Pártiumi Keresztény Egyetemmel együttműködve.

I. Rákóczi György, majd később Lorántffy Zsuzsanna udvari papja a 17. század egyik legnépszerűbb magyar puritán prédikátor-írója, aki iskolát teremtett ezen a téren. Petrőczy Éva célja a tanulmánykötet megírásával az volt, hogy példával alátámasztva megcáfolja azt az előítéletet, hogy a puritanizmus egy száraz, szürke szakasza lett volna egyházi irodalmunknak. Erre utal már a kötet címlapjára kiválasztott idézet Medgyesi Pálnak 1659-ben Sárospatakon elmondott prédikációjából, a Példabeszédek 17,22 alapján: „A vidám elme jó orvosságul szolgál, a megszorodott Lélek pedig megszáraztatja a csontokat.” A Praxis pietatis művészi fordítása Lewis Bayly *Practice of Piety* című munkájának, mely igehirdetésekből kiválasztott lazán összefűzött gondolatok, elmélkedések gyűjteménye sok személyes hangú intellemmel.

A bevezető háttértörténetből megtudjuk, hogy Medgyesi Bayly munkáját szent homiletikai nyersanyagként kezeli, ugyanúgy, mint a Bibliát. Szöveg bővítési technikája a fordító-átíró módszert alkalmaz-

za. Petrőczy Éva az angol és magyar temperamentum közti különbségnek tulajdonítja azt, hogy bizonyos témák esetében Bayly mértéktartása és fegyelmezettsége helyett Medgyesinél legalább egy fokkal erősebb kirohanásokkal találkozunk. Szerinte az ember minden nyomorúságának az eredendő bűn az okozója. Medgyesi a fogantatást undokságnak, fertelmességnek nevezi, melyet a puritanizmus magyarországi irodalma több évtizeden át irtózáttal emleget. Ahol Medgyesi keveselte Bayly szövegében „az idvességes tanúságokat”, didakticizmusa arra készítette, hogy halmozza a hitépítő tanításokat. A *Practis pietatis* a templomfalakon túlradó hatni akaró kegyesség jellemzi. Medgyesi nyíltan hirdeti, hogy a prédikációnak a gyakorlatot kell kiemelnie. Egyházat megreformáló törekvései előmozdítására eszközeinek megválasztásában kíméletlen volt. Az önostorozó puritán szókinccsár legerősebb jelzőit önkényesen fokozza, mely nem mindig célravezető. Néha pontosító locusokat tűz be fordításába. Néha azonban olyan eset is előfordul, hogy ő az, aki az eredeti szöveg élet megtompítja, megszelídíti. Petrőczy Éva rámutat arra, hogy a szakirodalomban sok a közös vonás a Bayly és Medgyesi egyháztörténeti megítélése között. Mindkettőjüket „mérsékelt puritán”-ként emlegetik, mely nem jellemgyengeségre utal, hanem az értelmiségi kiszolgáltatottságára a késői feudalizmus korában, arra, hogy a prédikátor-író egzisztenciálisan a patrónusi rendszertől függött. Petrőczy Éva kiemeli azt, hogy a Lorántffy Zsuzsanna és Medgyesi Pál kö-

zötti kölcsönös megbecsülésen alapuló kapcsolatból az utókor számára a lelki-szellemi nyereség a fontos, mely a magyar kultúra számára fennmaradt. Patrónájának nem kiszolgálója, hanem szolgáltatója akar lenni a hit dolgaiban. Prédikátortársaival ellentétben Medgyesi különös figyelmet szentelt a nők helyének és szerepének az egyházban, a gyülekezetben. Medgyesi és Lorántffy Zsuzsanna között folyamatos teológiai párbeszéd folyt. Például a presbitériumokért vívott harcban Kálvin *Institúcióját* ajánlja a fejedelemszszony figyelmébe.

Medgyesi Pál presbitériumvédő szerepére mutat a kötet *Tök-é, avagy túrós étek?* című tanulmánya, melyben a *Dialogus politico-ecclesiasticus*ból kiválasztott részletek alapján Petrőczy Éva kihangsúlyozza azt, hogy mind az angol, mind a magyar puritán művekben fontos szerep jut a köznapi élet realitásainak, a hit-élet nem vasárnapi oldalának. Ezáltal valósult meg a puritanizmus egyik alapvető célkitűzése, hogy női olvasók is kezükbe vegyék Medgyesi írásait.

Medgyesinek a világirodalom legismertebb kegyes írója, John Bunyan szolgált elsődleges mintául, aki egy rendkívül gyakorlatias ember volt.

A tanulmány címe a tréfás szóalkalmazásnak és a szavak átvitt értelemben való használatának szerepére mutat, mely sajátos kincse a magyar népszellemnek. Medgyesi a köznapi nyelv használatában látta a léleképítés felé vezető eredményes utat.

A *Praxis pietatis díszcímlapjának „titkai”* című tanulmányában Petrőczy Éva kiegészíti a könyv témájának vizuális megerősítését szolgáló címlap Ecsedy Judit által nyújtott részletes elemzését. A Szenci Kertész Ábrahám 1643-as nagyváradi kiadásának címlapját díszítő rajzok célja az volt, hogy hangsúlyt adjanak a léleképítő tartalomnak és minél nagyobb olvasóközönséget vonzzanak, gyermekeket és fel-

nőtteket egyaránt. Petrőczy Éva megállapítja, hogy a *Praxis pietatis* címlapja sokkal bőbeszédűbb a hasonló angol kiadásokénál, ezt is a temperamentumbeli különbséggel magyarázza. Felhívja a figyelmet arra, hogy míg az angol címlapok szereplőinek tekintete az égre, a *Praxis pietatis* címlapján ábrázolt szereplőké az olvasó felé irányul, közelítve a hazai látványvilághoz.

A *Medgyesi-triptichon* című tanulmányában Petrőczy Éva három, 1657-ből származó prédikáció kommunikációs fogásait elemzi. Medgyesi léleképítő cézzattal megteremtette a hazai *genius loci*t, „magyarosította” a bibliai helyeket, hősokeket és hősnőket annak érdekében, hogy az üzenet befogadókra találjon. A spirituális mondanivalót a közönség számára ismerős, mindennapi környezetbe helyezve közölte. A bemutatott példázatok egybefonták a blicitás és a korabeli magyar hétköznapi elemeket.

Régi bort új tömlőbe című írásával Petrőczy Éva egy régebben írott tanulmányát értékeli át újabb kutatási eredményeivel kiegészítve.

Medgyesi Pál: *Isteni és istenes Synat* című tanulmányában Petrőczy Éva vázlatosan bemutatja azt az örökérvényű prédikációt, mely 1655. június 6-án hangzott el Sárospatakon, melyben Medgyesi megkérdőjelezi a régi rendszerű zsinatok létjogosultságát. Ez az igehirdetés rávilágít a zsinat döntéseinek igazságtalanságaira és személyes sérelmeire, hangsúlyozva, hogy a pásztor sem kevésbé sebezhető, mint nyájának bármely tagja. Azon félelmének ad hangot, hogy a zsinati csatározások nemcsak a kipellengérezett lelkipásztoroknak ártanak, hanem védtelenné teszik Isten népét a külső támadásokkal szemben (ellenreformáció).

The Apocalyptic of the Hungarian Puritans című angol nyelvű tanulmányban Petrőczy Éva szerint Medgyesi Pál írásainak békéltető hangulata azzal magyarázható, hogy

a Magyarországon uralkodó apokaliptikus légkörben a puritán íróknak inkább orvosló, mint ostorozó szerepet kellett vállalniuk prédikációik által. Medgyesi ellenezte a vasárnapi prédikációk perikópa-rendszerét, mely szerinte csorbítja az Úr napjának méltóságát.

1653, tehát I. Rákóczi György halála után, amikor a kevesebb politikai bölcsességgel rendelkező, hatalomvágyó II. Rákóczi György került a hatalomra, Medgyesi új hangnemet alkalmazott írásaiban és beszédeiben. Haragja kifejezése helyett jellegzetesen puritán magatartást tanúsított, melyet mint a lélek orvosát az óvatosságra intés és figyelmeztetés jellemezett. A veszéllyel fenyegetett gyülekezet felelős tagjaként a puritán gondolkodás demokratikus, presbiteriánus ágának képviselőjévé vált.

A *Parallel Lives* című angol nyelvű fejezet szöveg-összehasonlítással illusztrálja a fordítás háttértörténetében elmondottakat, lépésről lépésre kiemelve az író és a fordító közti analógiákat.

A kötet angol nyelvű zárófejezete *An English and a Hungarian Anti-Episcopal Dialogue from the 16th-17th Centuries* a 16–17. században zajló püspökségellenes vitát mutatja be, mely tulajdonképpen a hatalomért folyó csatát tükrözte; a puritánok harca volt ez az Egyház és a királyság ellen. Ebben a tanulmányban Petrőczy Éva összehasonlítja a radikális Throckmorton és Medgyesi dialógusait. Medgyesi munkája kifejezőbb, színesebb, kevésbé egyhangú, kevesebb benne az ismétlés. Drámai felépítés szempontjából Throckmorton dialógusán látható a Shakespeare-korabeli dráma hatása, míg

Medgyesinek csupán elődeinek néhány vallásos iskoladrámája szolgálhatott például. Az angol dialógussal ellentétben Medgyesinél látszik, hogy Magyarországon a puritán eszméket nem befolyásolták a kor politikai eseményei és változásai. A puritanizmus lelki ébredést jelentett és ugyanakkor a korai modern magyar irodalom virágzását.

Petrőczy Évának a 17. századi puritán stilisztikai diadalként értékelt *Praxis pietatis*-ról szóló tanulmánykötetét mind a régi magyar irodalmat tanulmányozó bölcsészhallgatók, mind a magyar református egyházi ébredéssel foglalkozó teológushallgatók tankönyvként használhatják. A kötetben olvasható három angol nyelvű tanulmány ugyanakkor az angolul olvasó közönség számára is átfogó képet nyújt arról a magyar puritán szerzőről, aki a leghosszabb ideig folytatott tanulmányokat Cambridgeben.

Prédikációi által Medgyesi a magyar egyházszónoklat új korszakát képviseli, úttörő a szabad textusválasztás és a textus aktualizálása szempontjából. Fő célként a hallgatók épülését tűzi maga elé. Ez a cél (evangelizálás) szentebb volt számára, mint a szövegűség. Medgyesinek azért sikerült olyan híven visszaadni az eredeti szöveg fordulatait, mert megvolt benne az empátia, melyet a Bayly-éhez hasonló élmények tápláltak.

Petrőczy Éva művés tanulmánykötetét szíves figyelmébe ajánljuk a bölcsészeknek, teológusoknak, lelkészeknek és a puritanizmus iránt érdeklődő, művelt laikusoknak.

Geréb Zsolt